

Ш БЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

1925 чылаың
август 31-де үнүп
эгелээн

№ 131
(17460)

2007 чылдың
ОКТАБЬРЬ 25,
четверг

Номерни парлалгаже
дужааганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 19.30.
Садар өртээ 4 рубль.

Тыва Республиканың Чазаанда

ЭДЕ КЫЛЫР, ЧААРТЫР, ШИИТПИРЛЭЭР АЖЫЛ-ХЕРЕК ХӨЙ

Тыва Республиканың Чазааның ээлчеглиг хуралы октябрь 23-те болуп эрткен. Аңаа республика амыдыралына улуг уjurдузалыг үжен хире айтырылганы Чазак кежигүннери сайгарып чугаалашкаш, чогуур доктаалдарны хүлээп алган.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Шолбан Кара-оол

Россияның Президентизинин Администрациязының организастааны Россияның Күрүне албанының академиязына Россия Федерациязының регионнарының удуртукчуларының Москвага болуп эрткен семинары регионнарының социал экономиказын хөгжүдеринге улуг салдарны чедирер ажыктыг өөредилге болганын Шолбан Валерьевич демдеглээн. Орта лекцияларны Россияның Президент Аппарадының удуртукчузу С.С. Собянин, ооң оралакчызы В.Ю.Сурков, РФ-тиң Чазак Даргазының оралакчызы, саң-хөө сайыды А.Л.Кудрин, көдээ ажил-агый сайыды А.В.Гордеев болгаш федералдыг өске-даа яамаларның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, бедик мергежилдиг тускай эртемнигер номчаан. Олар үлетпүрүнү, көдээ ажил-агыйны, социал адырны, тудугну сайзырадырынын, саң-хөөнү экижидеринин, инвестияларны ажыглаарынын, национал теле-вилелдерни боттандыраарынын, корум-чурумну быжыглаарынын болгаш өске-даа чугула кол сорулгаларны чугаалап бергенер. Ында регионнары хөгжүдеринин чугула айтырылганы кирип турар. Семинарның материалдарын шуптузун эккелгенин ол дыңнаткаш, олар яамаларның, агентилелдернин чедишикинниг ажилдаарына

дузалаар, ынчангаш ук документилерни дарга боду удуртукчуларга таныштыраары, оларны ажил-чорудулгазына удуртукчу болдураары айыткан.

РФ-тиң Күрүне Чөвүлелинин үнүшкүнүгү хуралы Башкирияның Уфа хоорайга болган. Россияның регионнарының экономиказын хөгжүдеринге инвестицияны хаара тудар айтырылганы аңаа сайгарганын, бо талазы-биле хуралдың киржикчилери аргадуржулгазын солушканын, моон сонгаар инвестицияны экономиканы хөгжүдеринге хаара тударын экижидерин чугаалашканын хуралдың киржикчилеринге дыңнаткаш, бо угланыышкын-биле республиканың ап чорудар хемчеглеринге ол доктааган.

Москвага ажил-албан кылып чоруп тургаш, кандыг түнелдиг ажил-херекти кылганын Чазак Даргазы таныштырган. Бо чылдың ноябрь 4-тен Москва—Уфа—Кызыл аразына самолет-биле аргыжылга эгелээр, ол неделяда ийи рейсти кылыр. Красноярск—Кызыл аразына самолет хуннүң ужар болу бээр. Шак мындыг харылзааны тургузуптарга, сайгарлыкчиларның ажил-чорудулгазына кончуг таарымчалыг байдал тургустунарын чугаалаан.

Республиканы энергетика-би хандыраарының айтырынын

Россияның губернаторларының семинарына өөренип чоразынын, Күрүне Чөвүлелинин хуралына киришкенинин, Москвага кылып чоруткан ажилдарының түнелдеринин база республиканың шийтпирлээр уjurлуг чугула айтырылганының дугайында дыңнадылганы кылган.

шийтпирлээринче Чазак улуг кичээгенин салып турар. «Каа-Хем» хөмүр-даш уургайынын чик өртектиг хөмүрү-биле ажилдаар чылыдылга электростанциязын тудары чедип алдынган, 2008 чылда ооң телевилелин кылып эгелээр болгаш бо айтырыгга хамаарышкан өске-даа телевилелдерни кылырын инвесторлар-биле дургужуп турарын Чазак кежигүннеринге Дарга дыңнаткан.

Тываның көдээ ажил-агыйын хөгжүдер сорулга салдынган, ону боттандыраар хемчеглерни федералдыг төпте, республиканың бодунда ап турар. Куш фабриказын, чылыдылга комбинатын эде кылып, чаартыр, амгы үениң чаа херекселдери-биле дериир, олардан эки шынарлыг продукцияларны алыры, арага аймаан бүдүрери көрдүнүп турар. Үстүнде адаан болгаш агроулетпүр комплекзин хөгжүдеринин өске-даа айтырыг-

зынга берген.

Кызыл хоорайның мэринин албан-хүлээлгезин күүседир кылдыр Роберт Доржуну томуйлаан, бо дарганы Чазак кежигүннеринге Шолбан Кара-оол таныштырган.

Тыва Республиканың шимчевес болгаш шимчээр өнчү-хөрөгизинин даңзылаашкынының түнелдеринин дугайында болгаш 2008 чылда Тыва Республиканың күрүне өнчү-хөрөгизин хуужударынын программанын дугайында Тыва Республиканың чер болгаш өнчү-хөрөгизин хамаарылгазынын сайыды Владислав Товарищтайны илеткелин хуралга дыннаан. Бо айтырылганы Чазак кежигүннери сайгарып тургаш, өнчү-хөрөгизин хуужударыныч улуг кичээгенин салыры чугула болуп турарын айыткаш, чогуур доктаалдарны хүлээп алган.

2007 чылда автомобиль орук-

ларын дүрген шийтпирлээр дээш Чазак Даргазының оралакчызы Иван Чучев, көдээ ажил-агый сайыды Валентин Ендан шимченгир, чүткүлдүг ажилдаары негеттинип келгенин Шолбан Кара-оол айыткан.

Социал экономиканы хөгжүдеринге акша-көпөөк улуг рольду ойнаар, ындыг болганда, республика бодунуң орулганын көвүдир дээш шынгы ажилдарыныч Чазак кежигүннеринин кичээгенин угландырган.

Шолбан Валерьевич спортту хөгжүдеринин айтырылганына база доктааган. Спорт комплекзинин тудуун ноябрь 26-да ажыг-лалга кириер, ынчангаш ону доозарынче бүгү күштү мөөңнээр. Тудугга ам-даа 65 млн. рубль херек болуп турар, ол хөрөгизини тывар даалганы Саң-хөө яамы-

тарынын тудуунун болгаш эде кылырының программанын баш бурунгаар үндүрген күүселдезини дугайында Тыва Республика-ның орук-транспорт комплекзинин болгаш харылзааның сайыды Олег Сааяны илеткелин хуралга дыннааш, бердинген онаалдарны шуптузун яамы чүс хуу күүсеткен-даа болза, республиканың чамдык девискээрлеринде оруктар амга чедир кылдынмаанын илереткен. Ынчангаш айтырыгны чугаалажырын сонгаарлаткан.

Хүн чурумунда кирген өске-даа айтырылганы хуралга чугаалашкан.

Таан-оол ХЕРТЕК.

Чуруктарда: хурал үезинде.
Василий Балчий-оолдун тырттырган чуруктары.

Бөгүн — Россияның Каайлы ажилдакчызынын хуну

ЧУРТТУҢ ЭКОНОМИКТИГ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУУНУҢ КАМГАЛАЛАЫНДА

Россияның Күрүнениң каайлы комитетинин дужаалы-биле 1992 чылдың февраль 11-де Красноярск каайлызының Кызылга каайлы постузун тургускан. Ол чылдың төңчүзүндө Россияның Күрүнениң каайлы комитетинин дужаалы-биле 1992 чылдың ноябрь 17-де Тыва каайлы тургустунган. Ол бөгүн дөрт каайлы постулуг: Кызыл, Хандагайты, Цаган-Тологой, Шара-Сур. Тыва каайлы бо чылдың ноябрь 17-де тургустунганын бээр 15 чылын демделеп эрттирер.

Тыва Республика кызыгаар чогуунуң девискээри болуп турар. Оң-биле холбаштыр республикага даштыкы экономиктиг ажил-чорудулганы хөгжүдери чугула болуп турар, ол болза ооң социал экономиказын хөгжүдеринин стратегтиг угланыышкыны болур.

Тыва Республиканың даштыкы садыг саарылгазынын сөөлгү үш чылда көргүзүлгери мындыг болган: 2005 чылда 4,5 млн. АКШ-тын доллары; 2006 чылда 5,1 млн. АКШ-тын доллары

(4 хуу өскөн); 2007 чылдың тос айларында 4 млн. АКШ-тын доллары болган азы 2006 чылдың бо үезинге денээрге, 78 хуу болуп турар.

Чыл келген тудум-на, даштыкы экономиктиг чорудулганын ниити хемчээлинге даштыкыдан бараан кири сөөртүрүнүн үлүүнүн темпизи өзүп турар. Тыва Республиканың Моол-биле даштыкы экономиктиг харылзаалары чыл келген тудум-на экижи оорар 2005 чылда 3,5 млн. америк доллар болган болза, бо чылдың тос айларында 4 млн.

ЧАГЫДЫЛГА

АКЦИЯ: 20 хуу ЧИИГЕЛДЕ

«Россияның почтазы» ФКУБ октябрь 26-дан ноябрь 4-ке чедир «Бүгү-россияның чагыдылга декадазы» акцияны чорудуп турар. 2008 чылдың 1-ги чартык чылынын чагыдылгазын бо акция чоруп турар үеде кылып алыр болза, чагыдылга 20 хуу чийгел-делиг болур.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

К.А.Бичелдейниң дугайында

1. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чөвүлөкчизи албан-дужаалдан Каадыр-оол Алексеевич Бичелдейни өске ажилче шилчээни-биле 2007 чылдың октябрь 24-тен хостаар.

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хуннүнден эгелеп күштүг болур.

Кызыл хоорай
2007 чылдың октябрь 24
№ 171

С.Т.Кызыл-оолдун
дугайында

1. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының Удуртукчузу албан-дужаалдан Салим Толаанович Кызыл-оолду өске ажилче шилчээни-биле 2007 чылдың октябрь 24-тен хостаар.

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хуннүнден эгелеп күштүг болур.

Кызыл хоорай
2007 чылдың октябрь 24
№ 172

Тыва Республиканың
Чазааның Даргазының
Канцеляриязының
Удуртукчузунун дугайында

1. Тыва Республиканың Конституциязының 111-ги чүүлүнүн 2-ги кезээнин «ж» пунктузунга дүүштүр Тыва Республиканың Чазааның Канцеляриязының Удуртукчузунга Каадыр-оол Алексеевич Бичелдейни томуйлаар.

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хуннүнден эгелеп күштүг болур.

Кызыл хоорай
2007 чылдың октябрь 24
№ 173

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Бүгү Русьтун Улуг князы, хааны Алексей Михайловичинин адын салган Чарлыкты 1653 чылдың октябрь 25-те үндүргөн, ол Россияның төөгүзүндө Каайлының чаңгыс аай устави деп атты алган.

Россия Федерациязынын Президентизинин Чарлыгы-биле 1991 чылдың октябрь 25-те Россияның Күрүнениң каайлы комитетин тургускан (ам ону Федерацияның каайлы албаны дээр). 1995 чылдың август 4-те Россияның Президентизинин Чарлыгы-биле октябрь 25-ти Россия Федерациязынын Каайлы ажилдакчызынын хуну кылдыр чарлаан. Бо чылын Федералдыг каайлы албаны тургустунганын бээр 16 чыл болуп турар.

АКШ-тын доллары четкен.

Тыва каайлынын ажилдакчылары боттарынын мурнунда салдынган сорулгаларны ак сеткилдиг күүседип турарлар. Бо чылдың эрткен 10 айларында планын оңаалдазын 108,21 хуу күүсеткеш, байырлалын чедишикни нерлиг уткааннар.

Чурттуң экономиктиг айыыл чок чоруун хандыраарына, даштыкы экономиктиг харылзааларны хөгжүдеринге каайлы албанынын ролу чыл келген тудум-на өзүп турар, ол буянныг херээн каайлы ажилдакчылары чедишикниг уламчылаар дээрзинге долзу-биле бүзүрөп болур.

Тыва каайлынын парлалга албаны.

Ораннарга адың алгап делгерезин

О, мээң чонум — чоорган болган тываларым!

А. ДАРЖАЙ.

ФОТО-ЧУРУК-БИЛЕ КӨРҮШ...

ТАР үези. Бир-ле черде тудуг-суур тудуп турар. Орус, тыва бөлүк тудугжулар балды, хирээлерин тудупкан чурукка тырттырып турарлар. Оларның арын-шырайы казык, хүлүмзүрүнүң тода деп чүвезин. Хөй националдыг акы-дуңмалышкы чон тывалар-биле бир деңге бажың-балгат тутчуп, сууржуң байдалче кирер дээш тура-соруктуг ажылдап турарын оларның карактарындан эскерип болур. «Бистерже көрүңер, кайы хире эп-найыралдыг-дыр бис» дээнзиг-даа.

Тывага бир дугаар автомашиналарны эккеп турган үе хевирлиг. Машинаның рулунда орус чолаачы, а ооң чанында тыва негей тоннарлыг, бөрттериниң халбаңнары ол-бо талазынче дүшкүлей берген, машина-балгатка өөренип турган кижилер-ле боор, чиик машинаны долдур олурупкан тывалар, а машинаны долгандыр турар орус чолаачылар оларны сонуургап, машинаны-даа сонуургап турган чадавас, кады чурукка тырттырып алганнар. Оларның арын-шырайында бурунгаар көрүүшкүннүң хүлүмзүрүү синген.

Бо ийи чурукту бистиң республикавыстың амыдыралынга төөгүнү арттырган Владимир Ермолаев тырттырган. «Тыва чүс чылдарның эгезинде: XX болгаш XXI» деп делгелге Улусчу чогаадылга бажыңыга октябрь 11-де ажыттыңан дээрзин мооң мурнунда солунга бижээн бис. А октябрь 23-те чуруктар делгелгезин Кызыл хоорайдан Бай-Тайга кожуунче дамчыткан байырлыг хаашкыңың кезээзи Улусчу чогаадылга бажыңыга болуп эрткен. Делгелгеде бистиң солуннун фотокорреспондентизи, Тывада бир дугаар Россияның Фото-чурукчулар эвилелиниң кежигүнү болган Василий Балчий-оолдун, хоочун фото-чурукчулар Виталий Шайфулинини, Май-оол Чоодунуң амгы үени көргүскен, төрзэн чериниң каас-чараш бойдузун, чер-чуртунуң ат-алдарлыг кижилерин көргүскен амыдыралдан чуруктар.

Чурук делгелгезиниң презентациязын кылып тура, Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Шолбан Валерьевич Кара-оол:

— Кайгамчык чараш булуңда чурттап чорууруска чоргарларны ужурулуг бис. Эрги шагны болгаш бо шагны көргүскен чуруктарны көргөш, ада-өгбелеривис биске тоолда дег кажан-даа катап-таттынмас оранны арттырып каанынга чоргаарланмас аргагыс чок. Чоокта чаа Владимир Путин Казакстанга чоруп тургаш, «Тыва деп чараш бойдус-чурумалдыг черже барып көрүңер даан» деп турганын дыңнааш, тыва кижилеримге чоргаарланмас аргам чок болду. Бойдузувусту хумагалап камгалавышаан, ооң бойдузун, казымал байлаан республикавыстың социал экономиказын бурунгаар хөгжүдеринге ажыглап, инвесторларны чалап ажылдаар журлуг бис— деп чугаалааш, уда-

Бай-Тайганың орук кедээинде чыдар улуг-даштары-ла, меңги черде чүгле борбак-борбак кылдыр көстүр.

вас Москва—Уфа—Кызыл рейс ажыттынар, Кызыл—Красноярск аразында рейс неделя санында эртенги, кезээки үелерде ужуп турар апарганын ол бүзүрөткен.

Тыва Республиканың Күрүне шаанналының лауреады, чогаалчы Александр Даржайның «Чоорган болган тываларым» деп сонединден одуругларны чүүлүмге эпиграф кылып алганым таварылга эвес. Бо делгелгени көрүп тургаш, шынап-ла, тыва чон чеже-даа бөдүүн болзувусса, ораннарда атсураавыс алгаан, Россияның ийи Президентизин—Б.Н.Ельцинни болгаш В.В.Путинни Тывавыска хүлээп алганывыс дээрге-ле, национал чоргааралывыс болур. Делгелгеде В.Путинниң Хемчик бажында балыктап, балыкты сыырткыш бажыңга тудуп алгаш хемниң ортузунда хемеде олура-рын, белинге чедир содагланып каапкаш суг сүзүп турда, маңган ак өгнүң баарында база тыва сыгыт-хөөмейжилериниң ортузунда тыва хөгжүм херексели тудуп алган хүлүмзүрүп алган өңнүг улуг кылдыр тырттырган чуруктарын көөрге, бодаарга, сен база мыя бо оларның чанында турар ышкаш кылдыр сагындырар. А оларны долгандыр турар бойдус-чурумалдыг чаражын канчаар, сын бажында турар кижилерни көөрге,

ону кезээ мөңгедө төөгүге тураскаал кылдыр арттырып каар хуулгаазын болуушкун болур. Ону чүү-даа солуп, өскерттип шыдавас. Тываның төөгүзүңгө балаттынмас мындыг исти арттырып каан фото-чурукчуларның адресинге чылыг сөстөр хөй болган, ынчалза-даа

Пор-Бажың тыва чоннун база бир төөгүлүг чери. Ол дугайында Россияның улуг солун-сеткүүлдеринге база даштыкы инфор-

мация чепсектеринге хөйү-биле чырыдып турду. Бистиң чаңгыс чер-чурттуувус, Россияның Онза байдалдар сайыды Сергей Шойгунуң ийи бичии оолдарны хойнунда олуртуп алган, бир-ле улуг бодалга алзыпкан дег олурап чуруу база-ла бир төөгү. Тыва чонумга эки-ле чүлдү арттырып каайн деп бодап олуржу ирги деп-даа бодап кижиге сагыжыңга кирер. Пор-Бажыңга Россияның Президентизи В.Путин барып, аңаа ажылдап турган студентилер, эртемденнер-биле ужуражылгазын көргүскен чурук база бир онза черни ээлеп турар. Ында ол кандыг-даа албан ажылы эвес, кара ажыл кылып турган улуска келгеш, костюмун эктиниң бажын ажыр октап алгаш, оозун бир салаазы-биле илбектей тудуп алган.

Делгелгеде салдыңган 55 чуруктарның шуптузун анализтээр болдунмас. Маңаа чүгле фото-чурукчу кижиниң бедик мергежилдиг, тывыңгыр, үнелеп четпес күш-ажылын демдеглээр апаар. Фото-чурук дээрге, хензиг-ле када, карак чивеш аразында кандыг-ла бир болуушкунну хаара тудупкаш,

келген аалчылар, шынап-ла, бо кижилерниң чогаадыкчы күш-ажылы-дыр деп үнелелди бээр-биле фото-чурукчуларны чон ортузунче чалап, оларга боттарының чуруктарынга экскурсияны кылдырткан болза, дыка-ла эки болгу дег. Чүге дизе бо делгелге кожуун бүрүзүн кезирип турар ужурулуг, чонга база солун болуру магатчок азы фотографтың допчу намдарын парлааш, чүге азып болбас деп, аргалар черле бар болгу дег.

Делгелгениң бир кол көрүжү— фото-чурук таварыштыр Тыва-биле өске нация чоннарның эп-найыралын, бурунгаар көрүжүн илередири. Тыва Россияның составынга эки тура-биле каттыжып киргенинден, бо хүннерге чедир амыдырал ында тодазы-биле көстүп турар: агаар-бойдузувус, XX болгаш XXI вектерде чоннун амыдыралы, аас-кежини, өөрүшкүзү, акы-дуңма чоннар-биле доң дег быжыг харылзаавыс.

Светлана МОНГУШ.

ЧУРУКТАРДА: ТР-ниң Чазааның Даргазы Ш.В.Кара-оол Кызыл хоорайның мэри Р.Доржунуң делгелгениң экспонаттарын Бай-Тайга кожуун чагыргазының даргазы М.Монгушка дамчыдып бээр дугайында таныштырылганы кылып турары; чаңгыс чер-чурттуувус, Россияның Онза байдалдар сайыды С.Шойгунуң ийи бичии оолдарны дискээниң караанга олуртуп алгаш, бир-ле улуг бодап кире берген олурган үезинде карак чивеш аразында бистиң корреспондентивис В.Балчий-оол тырттырып алган. В.Ермолаевтиң «Тывага бир дугаар келген машинага олурксаан кижилер-ле хөй» деп чуруу.

Номчукчунуң сайымы

БУРУНГААР ДЕПШИЛГЕНИН ПЛАНЫ

Амгы үеде Россия Федерациясында, ооң иштинде бистиң республикавыста онза харыс-салгалыг кампания эгелеп турар. Ол дээрге РФ-тиң Федералдыг Хуралының Күрүне Думазыңче сурагылдарын келгени. Бо чылдагы шилиге мурнукуларындан бир онзагай—кандидаттары партиалар барымдаалап соңгууру. Тодаргайлаарга, ол-бо кижиге дээш эвес, шилип алганы партиязы дээш соңгууру болуп турар.

Чуртта-даа, Тывада-даа хөй-хөй партиалар болгаш шимчээш-киннер бар, оларны бактаар, ындыг-мындыг дээр сорулга менде чок. Каттыжышкын бурузү тускай сорулгалыг, ону чонга көргүзүп тургаш калбак массаны бодунче хаара тудар дээш бүгү күжүн үндүрүп турар—ында багай чүве чок—демократияның биске берген эргези-дир.

Черле эскерип чоруурумга, «Чаңгыс демниг Россия» партиязы өскелерден ылгалдыг көстүп турар-дыр. Ооң салган программазы, шийтирилеп турар айтырылары биске чоок, кылып турар чүүлдери хөй, ооң кадында партияның удуртукчуларының бирээзи—бистиң сурагылыг чаңгыс чер-чурттуувус Сергей Шойгу.

Эрткен соңгулдаларда ооң төлээлери Күрүне Думазында депутат олуттарының хөй кезин алганы—партияның Россия Федерациязының девискээрлеринде ат-алдарының алгыын херечилеп турар. Солун-сеткүүлдерден номчуп ораарга, ооң депутаттары дыка хөй чогумчалыг шийтирилер дээш бадылаан боор-дур. Чүгле ол эвес, каракка көстүп, кулакка дыңналын турар чүүлдер эвээш эвес, чижээ, Кызыл хоорайның кудумчуларын чаартып кылырынга база бо партияның киржилгези улуг дээрзин көрүп тур бис.

Ам соңгулдалар бүдүүзүндө база бир онзагай болуушкун болган-дыр—ол дээрге, Россияның Президентизи В.В.Путинниң адының партийжи даңзыже кирип, бир дугаар болганы. А ооң Планы-биле база таныштывыс, Россияның чурттап эрткен үезин, ооң моон сонгааргы сорулгаларын ында тодаргайы-биле көргүскени онзагай бооп турар. Ол Планы бурунгаар депшилгенин планы деп дидими-биле чугаалап болур. Шынап-ла, бистиң чуртувус 90 чылдарда кандыг берге-дээшкыңнерге таваржып турганын, В.В.Путин Президент апарган соонда канчаар эки талаже өскерилгенин карак-биле көргөн бис. Ай-айы-биле шалың төлөвөс турган үени сактып кээр-ле, четчир, ажылдап алган акшавысты сөөлгү чылдарда ай санында доктаамал ап келдивис. Оон аңгыда ону хире-шаа-биле өстүрүп база келген болгай.

Ынчангаш, чурттун удуртукчузу В.В.Путинниң Планы-биле хандыр таныжып, чогуур түңнелди үндүрерин эш-өөрүмге, чаңгыс чер-чурттууларымыга сүмелээр кижиге-дир мен.

Чиңгис ХОВАЛЫГ.

Каа-Хем суур,
Кызыл кожуун.

"Төгери́к стол"

КОГУН ҮНДЕЗИНИ-БИЛЕ
УЗУТКААР ДЭЭШ...

«Оорнуң оруу муңгаш» деп тыва улустуң үлегер сөзү бар. Ындыг-даа бол, мал оорунуң талазы-биле байдал республикада шыңгыы болуп артпышаанын ТР-ниң ИХЯ-ның берип турары сан-түңнер бадыткап турар: 2006 чылдың дургузунда республикага ниитизи-биле 837 мал оорлаан таварылга бүрүткеттинип, 3723 малды оорлаан болуп турар. Ооң ниити когаралы 3 млн. 531 муң рубль. Кызыгаар кежир мал оорлаар чоруктар 21 катап болган. РФ-тиң девискээринден Моолче 209 баш малды оорлай берген: 144 чылгы, 27 бода мал болгаш 38 сарлык. Оон 68 баш чылгы эгиттинген. Моолдан РФ-тиң девискээринче 338 баш малды оорлаан: 278 чылгы, 50 бода мал. Оон 54 баш чылгы дедир эгиттинген.

Бо чылдың эрткен 8 айларында мал оорлаар кем-херек үүлгедиглери эрткен чылга деңээр, 24 хууга кызырылып, 379 мал оорлаан таварылга бүрүткеттинген. Бо санны бүгү оор херектерге хамаарыштыр алырга, 13,3 хуу болуп турар. Мал оорунуң кем-херектерин ажыдар талазы-биле сан-түң база өзүп, 24,64 хуу болган. Кызыгаар чоогунуң кожуннарынга кызыгаар кежир мал оорлаар чоруктуң 7 таварылгазы бүрүткеттинген. Тыва таладан 5 катап, Моолдан 2 катап мал-маган оорлаан.

Бо сан-түңнерни көрүп олурарга, байдалдың чүгээртеп турары билдинзе-даа, мал оорлаар чоруктуң дүвүренчиг бооп артып турары илден. Мал оорунуң мындыг хамчыын үндезини-биле узуткаар дээш эрге-чагырга черлери кемчеглер албай турар эвес, харын-даа шипирлиг хөделишкннерни кылып турар дизе чазык болбас. Чүл дизе, Тыва Республикада мал оору-биле демисел чаңгыс эвес чыл чоруттунуп келген. Криминалдыг милицияда мал оорунга удур демисел чорудар тускай килдис тургустунган, ажылдап турар. ТР-ниң эрге-чагырга органнары мырыңай РФ-тиң КК-зинге мал оорунуң талазы-биле тускай аңгы чүлдү кириерин федералдыг деңгелге чедир көдүргеннер. Ону кылып алыр дизе, тускай хоойлу херек апаар. Ынчангаш Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазы «Тыва Республикага мал оорунга болгаш мал-маган база этт продуктуларын сайгарары-биле холбашкан хоойлу-дүрүм үрээшкннеринге удур кемчеглер дугайында» хоойлу төлевилелин ажылдап кылган. Ук төлевилелди Улуг Хуралдың Хоойлужудулга палатазының сессиязынга бирги номчулуга чугаалажып көргөн, харын-даа «төгери́к столду» эрттирген. А Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының Чөвүлөи 2007 чылдың октябрь 1-де ук хоойлуга хамаарыштыр, бир-тээ төлевилел мал оорунга удур болгаш мал-маганныг кижилерге дорт хамаарылгалыг болганда, чурттакчы чоннун, малчыннарның саналы база барымдаалап көөр деп № 40 шипирни хүлээп алгаш, октябрь 18-тиң хүнүндө Тес-Хем кожуун чагырга бажынының хуралдаар залында айыттыган хоойлу төлевилелин сайгарып чугаалажыры-биле «төгери́к столду» эрттирген. Ооң ажылынче олар Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутатта-

рын, ТР-ниң ИХЯ-ның мал оорунуң талазы-биле харыылап турар килдистен төлээлерни, Кызыгаар эргелелин төлээлерин, суму чагырга даргаларын, кожунда төлээлекчилер хуралының депутаттарын, малчыннарны болгаш журналистерни чалаан.

«Төгери́к столду» бир хонук мурнунда хүн ТР-ниң УХ-ниң Төлээлекчилер палатазының комитет даргалары Ю.Д.Тыт-оол, Х.Б.Куулар ийи үстүп алгаш, Берт-Даг болгаш Чыргаланды сумуларның чонунга болгаш малчыннарнга чедип, үстүндө айыттыган хоойлу төлевилелин таныштырып, оларның төлевилелге хамаарыштыр санал-оналдарын, үзел-бодалдарын дыңнаан соонда, чоннун талазындан киригени саналдарын «төгери́к стол» үезинде чыылганнарга таныштырган.

Мен бодум хуумда ТР-ниң УХ-ниң Төлээлекчилер палатазының комитет даргазы Хемер-оол Куулар, Тес-Хем кожуунуң Төлээ-

лекчилер хуралының даргазы Сагаан-оол Санчат, Чыргаланды сумузуңуң баштыңы Лина Балдан-биле кады ажылдап, малчыннарга ужуражып, сумунуң чурттакчы чону-биле эрттирген хуралга олоруштум. Мал оорунга удур хоойлу төлевилелин малчыннар-даа, чондаа кончуг деткип турарын эскердим. Хоойлу ажылдап кылырда, чонга төлевилелин таныштырып, чоннун үзел-бодалын моон мурнунда ап турганын черле сагынмас мен ийин. Ынчангаш Төлээлекчилер палатазының комитет даргаларының кылып чорудуп турар ажылы езулуг чончу, оларның эрге-ажыын камгалаар дээш кызып турарын чүлдүгүнүп көрдүм. «Тыва Республикага мал оорунга

болгаш мал-маган база этт продуктуларын сайгарары-биле холбашкан хоойлу-дүрүм үрээшкннеринге удур кемчеглер дугайында» хоойлу төлевилелин сайгарып чугаалажы бээр, санал оналда арбын болур чорду. Чүгле хоойлуга хамаарыштыр эвес, өске-даа үндезинниг санал-оналдар үнүп келирин эскердим: Чыргаланды сумузуңуң муңчу малчыны Байыр Сувандии этт продуктузун малчын кижиниң садып-сайгарып алырының бергезин чугаалады. Кызып-кылайып кода-хоорайга чедирген этти сайгарлыкчыларга дужаардан өске арга чок, этт хүлээп апкы дег өске чер чогун чугаалады. Бот туруп алгаш садыглаар дээр, тускай турар чер, ол дээш төлевир дээн чижектиг хөй-ле шаптараазыннар бар. Оон аңгыда садар дээн малды хереглекчиже үндүреринге чедир дыка хөй акша-төгери́кти малчын кижжи боду чарыгдар апаарын

ринде малдыг. Мону база өөренип көөрүн малчын сумелээн.

Чыргаланды сумузуңга чон-биле ужуражылга үезинде Урана Ховалыг Кызылда дириг мал садып турар черниң турар черин шүгүм-чүлей аарак чугаалады: «Мал сада-ры ыянчыг чүве бе? Ону садып турар кажая-хорааны рынок артында бок төгер оңгар чанында чажыра кылып каанынга таарзынмас мен. Тыва чоннун үндезин ажыл-агыйы мал-биле холбашкан бол-

Оорнуң оруу муңгаш

ганда, мал садар черни харын-даа көскү черге чараштыр кылгаш, аңаа садыглаар ужурулуг. Ол тыва чоннун чоргааралын хайныктырар болгай».

Оон аңгыда хоойлуда көрдүнгөн им-демдек талазы-биле болгаш өске-даа боттарының сагыш-сеткилин өйүп чоруур саналдарын чон кириген.

Октябрь 18-те чагырганың хуралдаар залында болган «төгери́к столду» Тес-Хем кожуун чагырга даргазының оралакчызы Б.С.Шырап башкарып эрттирген. Аңаа эгезинде ТР-ниң УХ-ниң Төлээлекчилер палатазының комитет даргалары Юрий Тыт-оол болгаш Хемер-оол Куулар ажылчын хуралдарның түннелдерин чыылганнарга, чоннуң киригени саналдарын пункт аайы-биле айтып тургаш, тодаргайы-биле чугаалап берген.

Сөстү Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының Хөй-ниитиниң айыыл чок чоруунуң талазы-биле комитетиниң даргазы Виталий Бартына-Садыга берген. Ол хоойлунуң чурттакчы чонга ажык-дузазын онзалап чугаалааш, сайгарылга соонда-ла, ынаар немелделерни кирип турарындан кемчээли улгадып турарын айтыткаш, бо сайгарылга үезинде база, шынап-ла, сагыш-сеткилди аартып келген бодалдарын саналдап кириерин киржикчилерге сагындырган. Оон аңгыда Хоойлужудулга палатазы дүүн чаа (октябрь 17-де) болган сессияга рекомендация-сүмени хүлээп алганын чугаалааш, ооң сөзүглелин чыылганнарга долзу-биле номчуп берген. Рекомендация-сүмеде Хоойлуну амыдыралга херек кырында боттандырырга Чазак акша-хөреңги-биле дузалаарындан эгелээш, ТР-ниң Дээди суду мал оорунга хамаарыштыр кеземчени шыңгыырадырынга чедир болгаш оон өске-даа чугула хөй сумелер кир-

ген. Кеземчени шыңгыырадып турарының чылдагааны болза, эрткен чылын болгаш бо чылын организаастыг мал оорлаан кем-херек үүлгедилешкени дээш чаңгыс-даа шипирел болбаанын ол дем-деглээн. Малды чаңгыс кижжи оорла-лас: бир кижжи айтып бээр, ийги-зи оорлаар, үшкүзү согар, дөрт-күзү чүдүргеш сөөртүр, бешкизи садып-сайгарарын чугаалааш, бо илчирбеленчек сүлчээлешкен оорлар шуптузу кара-бажыңга олурар ужурулуг дээрзин айты-кан. Ынчангаш сайгарып чугаалажып турар хоойлу төлевилелин чедингир кылдыр ажылдаарынга санал бүрүзү үнелиг дээрзин чугулага алгаш, бижимел хевирге эдилгелерни кириерин ол дилээ.

Дараазында хоойлуга хамаарыштыр боттарының бодалдарын санал бергенер чугаалаан. Хоойлунуң адын эскертирин, аңаа чүгле эрге-хүлээлгелер эвес, а харысалгаларны, мал оорлаан таварылгада шаг-даа ажылдакчыларының хөделишкннерин, малды им-дем-дектээриниң талазы-биле акшаландырышкын айтырыын болгаш өске-даа чугула чүүлдерни кириери онза чугулазын «төгери́к столду» киржикчилери чугаалашкан. Оон аңгыда ээлчег езугаар малын кадарып ажылдап турар өг-бүлелер юридиктиг күштүг, харысалга онаап болур документилик турарының чугулазының дугайында Самагалдай суму чагырга даргазы Виктор Оюн чугаалаан. Оон башка бир кижжи чай чогуңдан өске кижиге дагзып каар, ол кижжи чидирип каарга, кым харысалга чүктээр орта билдинмей баар таварылгалар дугайында чугаалаан.

Тес-Хем кожуунга бо чугула Хоойлуну сайгарып чугаалажыры-биле болган «төгери́к стол» бир дугаары болур. Ынчангаш дараазында төп зонаның болгаш

өске-даа кожууннарга база мындыг хевирлик сайгарылгаларны кылгаш, ийги номчулуга хоойлуну чедир ажылдааш, дарый кириерин чыылганнар чугаалашкан. Кызыгаар эргелелин төлээлери кызыгаар кежир хоойлу-дүрүм үрээш таварылгада кол өбүкт кижжи дээрзин чугаалааш, ынчалза-даа мал оорлаан таварылгаларда боттарының талазындан кандыг дуза туруп болурун таныштырган. Бо «төгери́к стол» бир дугаар эгелээ болганда, келир чылга чедир хоойлу санал-оналдарны барымдаалап, өөренип көргенинден улам дыңгытып, быжыгып келир. Оон Хоойлужудулга палатазы хоойлуну хүлээп ап, Тыва Республиканың Чазак Даргазы ат салган соонда, ооң бөдүүн чоннун, малчыннарның амыдыралынга ажыктыг үлүүн чон көре бээр. Ынчан оорларның, шынап-ла, ырмазы сынар. Ам дээрзинде чаңгыс телевизор-даа, 40-50 баш бода мал-даа оорлаарга, ылгал чок болуп турары хомуданчыг.

Төлээлекчилер палатазының депутаттары «төгери́к стол» соонда Тес-Хем кожуун чагыргазының ажылдакчылары-биле хол бөмбүүнге эш-хуунуң ужуражылгазын уругларның болгаш элээдилерниң спорт школазынга эрттирген. Спортчу школаның удуртулгазы депутаттары эки чылыг уткуп хүлээп, залында ойнаканы дээш, депутаттар бичи белек-чигежин спортшколага тывыскан. А эш-хуузуңуң ужуражылгазынга 3:2 санга Тес-Хем кожуун чагырга командазы тиилээн. Моон-даа соңгаар үнүшкүнүг хурал-суглаа соонда, мындыг хевирлик спортчу ужуражылгаларны эрттирип турарын ийи тала дугурушкан.

Каң-оол САТ.

В.БАЛЧЫЙ-ООЛДУҢ
архивинден чуруктар.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

2007 чылдың бирги чартында Тыва Республиканың муниципалдыг тургузууларының чурттакчы санынга оран-сава киририниң талазы-биле оларның рейтингиниң дугайында

2007 чылдың сентябрь 13 №884 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазаның 2006 чылдың июль 13-тен «Чогумчалыг болгаш таарымчалыг оран-бажың - Россияның хамаатыларынга» мурнады көргөн национал телевиделди боттандыраарының талазы-биле муниципалдыг тургузууларның рейтингин тодарадырының методикасын бадылаар дугайында» №874 доктаалын күүседире-биле, Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза: 1. 2007 чылдың бирги чартында Тыва Республиканың муниципалдыг тургузууларының чурттакчы санынга оран-сава киририниң талазы-биле оларның мында кошкан рейтингин бадылаар.

оран-сава кириер планын күүседириниң талазы-биле хемчеглер алырын база ажыгдалга кирип турар чуртталга бажыңнарының күрүне бүрүткелин хандыраарын дагзыр. 3. Тыва Республиканың Культура болгаш инфраструктура политиказының ямасы бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарынга парладыр. 4. Бо доктаалдың күүселдезиниң контролон Тыва Республиканың Чазаның Аппаратының мурнады көргөн национал телевиделдер боттандыраар талазы-биле эргелелинге дагзыр. Тыва Республиканың Чазаның Даргазының бирги оралакчызы Ш.ИРГИТ.

Тыва Республиканың Чазаның 2007 чылдың сентябрь 13-те №884 доктаалы-биле бадылаан

2007 чылдың бирги чартында чурттакчы санынга оран-сава киририниң талазы-биле Тыва Республиканың муниципалдыг тургузууларының РЕЙТИНГИЗИ

Table with 8 columns: Д/Е №, Кожуун, хоорай, суур; Муниципалдыг тургузуунун чагырга даргазының Ф.А.А.А.; Чурттакчы чонунун саны (кижи); Тывастаттын отчеду-биле 6 ай дургузунда кииргени (Саны, Кв.м.); 1 кижиге-ле чуртталга шөлүн кииргени (кв.м.); Чери.

Table with 8 columns: Д/Е №, Кожуун, хоорай, суур; Муниципалдыг тургузуунун чагырга даргазының Ф.А.А.А.; Чурттакчы чонунун саны (кижи); Тывастаттын отчеду-биле 6 ай дургузунда кииргени (Саны, Кв.м.); 1 кижиге-ле чуртталга шөлүн кииргени (кв.м.); Чери.

Хамаатыларны озал-ондактыг чуртталга бажыңнарындан көжүрер болгаш хөй квартиралыг чуртталга бажыңнарының капитал септелгезиниң талазы-биле субсидияларны муниципалдыг албан черлеринге үлээр дугайында болгаш хамаатыларны озал-ондактыг чуртталга бажыңнарындан көжүрер болгаш хөй квартиралыг чуртталга бажыңнарының капитал септелгезиниң чорударынга Тыва Республиканың муниципалдыг албан черлеринге субсидияларны бээр Чурумну бадылаар дугайында

2007 чылдың октябрь 3 №916 Кызыл хоорай.

«2007 чылда федералдыг бюджет дугайында» 2006 чылдың декабрь 19-та №238-ФЗ Федералдыг хоойлунун 4-кү пунктузунун 135.1 чүүлүнге дүүштүр Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Дараазында чүүлдерни бадылаар: — ТР-ниң республика бюджетинден хамаатыларны озал-ондактыг чуртталга бажыңнарындан көжүрер болгаш хөй квартиралыг чуртталга бажыңнарының капитал септелгезин чорударында муниципалдыг албан черлеринге субсидиялар бээриниң чурумун;

Тыва Республиканың Чазаның 2007 чылдың октябрь 3-те №916 доктаалы-биле бадылаан

ТР-ниң республика бюджетинден хамаатыларны озал-ондактыг чуртталга бажыңнарындан көжүрер болгаш хөй квартиралыг чуртталга бажыңнарының капитал септелгезин чорударында Тыва Республиканың муниципалдыг албан черлеринге субсидиялар бээриниң ЧУРУМУ

1. Ук чурум республика бюджетинден хамаатыларны озал-ондактыг чуртталга бажыңнарындан көжүрер болгаш хөй квартиралыг чуртталга бажыңнарының капитал септелгезин чорударында Тыва Республиканың муниципалдыг албан черлеринге субсидиялар бээр чурумну болгаш байдалдарны тодарадыр (оон ында — чурум). Ук чурумнуң сорулгазынга дараазында чүүлдер ажыглаттынган: хөй квартиралыг чуртталга бажыңнарының капитал септелгезин — хөй квартиралыг бажыңнарында чурттакчыларның нити өчүзү болур (оон ында — нити өчүзү) ажыгладан үнген эрги-жирзэн конструктивтиг кезектерин чайладыры:

— хамаатыларны озал-ондактыг чуртталга бажыңнарындан көжүрер болгаш хөй квартиралыг чуртталга бажыңнарының капитал септелгезин чорударында ТР-ниң муниципалдыг албан черлеринге субсидияларны үлээр.

2. Ук доктаалдың күүселдезин Тыва Республиканың Чазаның Аппаратының комплекстиг социал-экономиктиг хөгжүлдө эргелелинге дагзыр.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының бирги оралакчызы С.ТЕН.

хөй квартиралыг бажыңда нити өчүнүн ажыгдалын экижидери-биле эде тургузар азы солуур; озал-ондактыг чуртталга фондузу — 2007 чылдың январь 1-ге чедир хуусаада тускай чурум езугаар озал-ондактыг болгаш көжүрер деп шийитирлеттинген чуртталга бажыңнары; озал-ондактыг чуртталга бажыңнарында хамаатыларны көжүрери — Россия Федерациязының Чуртталга оран-сава кодекзиниң 86 болгаш 32 чүүлдери езугаар хүлээп алган шийтирилер болгаш кылып чоруткан хемчеглер. 2. Курунениң статистика хайгааралының «Чуртталга фондузунун дугайында медээлериниң» №1-чуртталга фондузу хевир езугаар 2006 чылдың январь 1-ниң байдалы-биле ка-

питал септелге негетинип турар хөй квартиралыг чуртталга бажыңнарын нити чуртталга шөлүн көрүп тургаш, субсидияларнын хемчээлин тодарадыр болгаш муниципалдыг албан черлериниң аразына үлээр.

3. Субсидиялары:
— хөй квартиралыг чуртталга бажыңнарын капитал септелгезин чорударына;
— хамаатыларны озал-ондактыг чуртталга бажыңнарындан көжүргөш, чурттадыр чуртталга бажыңнарын садып алыр кылдыр муниципалдыг албан черлеринге;

— хамаатыларны озал-ондактыг чуртталга бажыңнарындан көжүргөш, чурттадыр чуртталга бажыңнарын тудар кылдыр муниципалдыг албан черлеринге чорудуп болур.

4. Субсидия-биле садып алган чуртталга бажыңнарын:

— чурттап болбас деп санатынып турар чуртталга бажыңнарындан көшкөн хөлөзилеп олурарларга;

— көжүрер азы озал-ондактыг деп санатынып турар хөй квартиралыг чуртталга бажыңнарындан көшкөн бажың ээлеринге.

5. Россия Федерациязынын Чуртталга оран-сава кодекзинин 32 чүүлүнүн 8 кезээнге дүүш-тур бажың ээлеринге, Россия Федерациязынын Чуртталга оран-сава кодекзинин IV болгаш III эгелеринде көрдүнгөн байдалдарда хөлөзилеп олурарларга чуртталга бажыңнарын бээр.

6. Россия Федерациязынын Төп банкызынын Тыва Республикада Национал банкызынын тус чер бюджетиниң күүселдизин хандыраарына ажыткан КСКТ-инде Федералдыг казначейство салбырларынын агар саннарыче тускай доктааткан чурум езугаар ТР-ниң Саң-хөө ямызы субсидияларны шилчидер.

7. Ук Чурумунун 2-ги пунктузунда айтыкан хемчеглер талазы-биле тус чер бюджетиниң кассалыг чарыгдалдарынын саналдазы Федералдыг казначействонун салбырларында ажыттыган муниципалдыг тургузууларнын чарыгдалдарынын агар санына чорутунар.

8. Тыва Республиканың Чазааның доктаалында бадылаан үлөгө езугаар субсидияларны Тыва Республиканың республика бюджетинден тус чер бюджеттеринче шилчидер.

9. Ук Чурумунун 2-ги пунктузунда айтыкан хемчеглерни боттандыраарына чарыгдалдарны бадыткаан документилерни муниципалдыг

албан чериниң тус чер бюджетиниң кассалыг чарыгдалдарынын доктааткан чурумун езугаар Федералдыг казначействонун девискээр органына дужаар.

10. Муниципалдыг тургузууларнын чагыргалары субсидияларны сорулгазынын аайы-биле ажыглап турарынын дугайында отчетту Тыва Республиканың Саң-хөө ямызынын доктаатканы хевир болгаш чурум езугаар ай санында Тыва Республиканың Саң-хөө ямызынга дужаар.

11. Дараазында таварылгаларда субсидияларны шилчидерин соксадыр:

а) субсидияларны ажыктыг эвес ажыглаан таварылгаларда;
б) субсидияларны долузу-биле шигээдиш шыдаваанда.

12. Баштай субсидияларны шилчидерин соксадып каап четпестерниң чылдагааннарын чайладып алыр дугайында бижимел дымнадыгны чоруткаш, оон субсидияларны шилчидерин соксадып каар дугайында бодунун шийтирин муниципалдыг тургузууларнын чагыргаларына дыңнаткан соонда, Тыва Республиканың Саң-хөө ямызы субсидияларны шилчидерин соксадырынын дугайында шийтирини хүлээп алыр.

Бир эвес муниципалдыг тургузуу доктааткан хуусаа иштинде хажыдышкыннарын чайлатпаан азы субсидияларны сорулгазынын аайы-биле эвес ажыглаан болза, Тыва Республиканың Саң-хөө ямызы субсидияларны шилчидерин соксадыр дугайында саналды муниципалдыг албан черинге белеткээр болгаш хосталган акшаландырышкыны бо Чурум езугаар эде үлээр дугайында шийтирини хүлээп алыр.

13. Субсидияларны сорулгазынын аайы-биле чарып турарын Тыва Республиканың Саң-хөө ямызы, Тыва Республиканың сан-хөө бюджет хайгааралы талазы-биле албан чери болгаш сан-хөө-бюджет адырында хайгаарал болгаш хыналданы чорудар хүлээлгелиг күүсекчи эрге-чагырганын федералдыг органы хынаар.

14. Россия Федерациязынын хоойлужудулгазын езугаар тус черниң бот-башкарылга органнары субсидияларны сорулгазынын аайы-биле ажыглаар харысалгалыг.

болгаш аш-чем ямызы 2008 чылда Ямынын чарылгалар сметазына «Агроулетпур комплекзин хөгжүдери» мурнады көргөн национал төлевилелди боттандыраарына тергини көргүзүлгери дээш Тыва Республиканың Чазааның Даргазынын шаңналдарына 2468 мун түңнүг акшаны көөр.

4. Тыва Республиканың Чазааның Даргазынын Канцеляриязы «Агроулетпур комплекзин хөгжүдери» мурнады көргөн национал төлевилелди боттандыраарына тергини

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың март 7-де №338 доктаалы-биле бадылаан

«Агроулетпур комплекзин хөгжүдери» мурнады көргөн национал төлевилелди боттандыраарына тергини көргүзүлгери дээш Тыва Республиканың Чазааның Даргазынын шаңналдарынын дугайында ДУРУМ

1. Нити чүүлдер
1.1. «Агроулетпур комплекзин хөгжүдери» мурнады көргөн национал төлевилелди хөгжүдери талазы-биле тергини көргүзүлгери дээш Тыва Республиканың Чазааның Даргазынын шаңналдарын (моон ыңай – шаңналдар дээн) чыл санында конкурстуг үндезин-биле тыпсыр.

1.2. Конкурсту организастаарын Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем ямызынга (моон ыңай – организатор дээн) дагызыр.

1.3. Бо Конкурс болза «Агроулетпур комплекзин хөгжүдери» мурнады көргөн национал төлевилелди боттандыраарына тергини көргүзүлгери дээш муниципалдыг тургузууларнын (кожууннарын, сумуларнын) удуртукчуларына, кожууннарын көдээ ажил-агый эргелелдериниң (килдистериниң) удуртукчуларына, көдээ ажил-агый барааннарынның бүдүрүкчүлери, көдээ ажил-агыйны хереглел кооперативтеринге идиг бээр сорулгалыг.

1.4. Конкурстуг шилилгенин, конкурстун тиелекчилерин шаңнаарынын чурумун бо Дүрүм езугаар тургузар.

1.5. Көдээ ажил-агый барааннарынның бүдүрүкчүлери – хууда боттарынын дузалал ажил-агыйны чорудуп турар хамаатылар, тараачын (фермер) ажил-агыйларнын баштыңнары, көдээ ажил-агыйны кандыг-даа организас-эрге-хоойлу хевирлериниң бүдүрүлгелери база организациялары болур.

2. Конкурсту эрттирер хуусаалары

2.1. Конкурсту эрттирериниң дугайында чарлалды Конкурстун организатору «Шың», «Тувинская правда» солуннарына парладыр.

2.2. Чарлалга:

- Конкурстун организаторунун адын;
- Конкурсту эрттирер хуусаазын;
- Конкурсту эрттирер чурумун;
- Конкурстун кол-кол негелделерин айтыр.

2.3. Конкурстун түнелдерин отчеттуг чылдан дараазындагы чылдың 1-ги кварталында үндүрер.

3. Конкурстуг шилилгенин чуруму

3.1. Муниципалдыг тургузууларнын удуртукчуларынын аразында конкурстуг шилилгени болза, муниципалдыг тургузууларнын (кожууннарын болгаш суурларнын) рейтингизиниң квартал санында түнпөт үндүргөн түнелдери-биле Тыва Республиканың Чазааның 2006 чылдың июль 5-тен №830 доктаалы-биле бадылаан «Агроулетпур комплекзин хөгжүдери» мурнады көргөн национал төлевилел талазы-биле рейтингини тодарадыр методика езугаар чорудар.

3.2. Национал төлевилелди боттандыраары ажыктынын рейтингини тодарадырда, дараазында көргүзүлгери системазын кирер:

- эрткен чылдың деңгелинге дөмейлеп көөрөгө, отчеттуг чылдан дараазындагы чылдың январь 1-де мал бажынын, этт болгаш сүт, дүк бүдүрүлгезиниң өскени;
- отчеттуг чылдан дараазындагы чылдың январь 1-де хууда дузалал ажил-агыйларынын база тараачын (фермер) ажил-агыйларынын чээли акшаларны кириштиргени;
- тургустунган көдээ ажил-агыйны хереглел кооперативтериниң ажилдарынын үр-түнелдени;
- көдээ ажил-агый барааннарынның бүдүрүкчүлери, тараачын (фермер) ажил-агыйларынын, көдээ ажил-агыйны хереглел кооперативтериниң, хууда боттарынын дузалал ажил-агыйларын чорудуп турар хамаатыларнын чээлилер бээр организациялардан алганы чээли акшаларнын хууларын төлээр чарыгдалдарнын орнун тургузарына федералдыг, республиканың бюджеттеринден субсидия алыры-биле Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем ямызынга документилерни чогуур өйүндө болгаш шынарлыг кирирени;
- суурда ажылдап турар аныяк специалисттерни (азы оларнын өг-бүлелерин) чик өртек-тиг чурттаар оран-сава-биле хандыраары болур.

3.3. Банкыдан чээли акша алган хууда дузалал ажил-агыйларнын болгаш тараачын (фермер) ажил-агыйларнын аразында конкурстуг шилилгени, эрткен чылдың деңгелинге дөмейлээрге отчеттуг үеде малдын шупту хевирлериниң баш санынын өзүлдези эң хөй болганы база мал-маган продукциязынын бүдүрүлгезин көүдөткени дээш тарачын (фермер) ажил-агыйларына Тыва Республиканың Чазааның Даргазынын чыл санынын бир шаңналын- УАЗ-3303-024 автомобильди;

— малдын баш санынын өзүлдези эң хөй болганы база мал-маган продукциязынын бүдүрүлгезин көүдөткени, «Агроулетпур комплекзин хөгжүдери» мурнады көргөн национал төлевилелди боттандыраарынын шугуму-биле инвестиция хөреңгилерин хаара тутканы дээш көдээ ажил-агый бүдүрүлгезинге Тыва Республиканың Чазааның Даргазынын чыл санынын бир шаңналын – ДТ-75 тракторну;

— этт, сүт, дүк, алгы-кеш чиг эдин эң хөй-биле белеткээни, болбаазыратканы болгаш садып-сайгарганы дээш көдээ ажил-агыйны хереглел кооперативинге Тыва Республиканың Чазааның Даргазынын чыл санынын бир шаңналын – УАЗ-3303-024 автомобильди;

— «Агроулетпур комплекзин хөгжүдери» мурнады көргөн национал төлевилелди боттандыраарына эң тергини информмастыг чырыдылганы чорутканы дээш республиканың журнализинге Тыва Республиканың Чазааның Даргазынын чыл санынын бир шаңналын – УАЗ-3159 автомобильди тыпсырын доктаадыр.

2. Мында калсырган:

— «Агроулетпур комплекзин хөгжүдери» мурнады көргөн национал төлевилелди боттандыраарына тергини көргүзүлгери дээш Тыва Республиканың Чазааның Даргазынын шаңналдарынын дугайында Дүрүмнү;

— «Агроулетпур комплекзин хөгжүдери» мурнады көргөн национал төлевилелди боттандыраарына тергини көргүзүлгери дээш конкурстун тиелекчилерин тодарадыр талазы-биле конкурстун комиссиязынын составын доктаадып тургузар;

3. Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый

көргүзүлгери дээш Тыва Республиканың Чазааның Даргазынын шаңналдарынын лауреатарынын дипломнарын кылырын хандыраар.

5. Бо доктаалдын күүселдизиниң контролон Тыва Республиканың Чазааның Аппаратынын мурнады көргөн национал төлевилелдерни боттандыраарынын талазы-биле эргелелинге дагыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.ООРЖАК.

галаттынганы, хойларын болгаш өшкүлериң чангыс баштан ортумак кыргыздазы, малды турдарынын технологиязын сагааны, зооветеринар ажилдары өй-шаанда чорудуп турары, инвестиция хөреңгилерин хаара туткан саны база ону сорулгалыг ажыглааны.

3.5. Көдээ ажил-агыйны хереглел кооперативтериниң аразында конкурстуг шилилгени этт, сүт, дүк, алгы-кеш чиг эдин эң хөй-биле белеткээни, болбаазыратканы болгаш садып-сайгарганы дээш чорудар.

Тыва Республиканың девискээринде бүрүткеттинген көдээ ажил-агыйны хереглел кооперативтери (хандыраар-саарар, болбаазырадыр, хандырыкчы болгаш чээлилер бээр) конкурска кирчи.

Үнелээр барымдаалары: мал-маган продукциязынын ветеринар-санитар негелделериниң база техниктиг байдалдары дүгжүп турар хууда дузалал болгаш тараачын (фермер) ажил-агыйларынын этт, сүт, дүк, алгы-кеш чиг эдин эң хөй-биле белеткээни, болбаазыратканы болгаш садып-сайгарганын, статистикалыг отчет езугаар продукция-биле хандырып турганы чурттакчы черлерни хаара тутканын барымдаалаар.

3.6. Кожууннарынның көдээ ажил-агый эргелелдериниң (килдистериниң) удуртукчуларынын аразында конкурстуг шилилгени болза, Тыва Республиканың Чазааның 2006 чылдың июль 5-тен «Агроулетпур комплекзин хөгжүдери» мурнады көргөн национал төлевилелди боттандыраарынын талазы-биле муниципалдыг тургузууларнын рейтингини тодарадыр методиканы доктаадырынын дугайында» №830 доктаал езугаар тодараттынган рейтингке үндезилээр, боттандыраар.

Национал төлевилелди боттандыраарынын ажыктынын рейтингини тодарадыр көргүзүлгери системазына бо Дүрүмнүн 3.2. пунктузунун көргүзүлгери кирир.

3.7. «Суурда ажылдап турар аныяк специалисттерни (азы оларнын өг-бүлелерин) оран-сава-биле хандыраары» деп угланышкын талазы-биле конкурстуг шилилгени аныяк специалисттерге эң хөй санын чуртталга бажыңнарын туткан республиканың муниципалдыг тургузууларнын (көдээ суурларнын) баштыңнарынын аразында чорудар.

Үнелээр барымдаалары: тус чер бюджеттеринден ылган бергени база ажил берикчилериниң бергени (шупту капиталдыг салышкыннарын, млн. акша, нити шөлү, кв.м.), субсидиялары база акша-хөреңгилерин ажыглап тургаш тудуп ажыгалче кирген чуртталга бажыңнарыннын саны, оон иштинде суур черде доктаамал чурттап турар азы суур черде доктаамал чурттал көжөр күзөлдиг аныяк өг-бүлелерни база аныяк специалисттерни (30 харга чедир) чурттаар оран-сава-биле хандыраар талазы-биле хемчеглерни боттандыраарда садып алган хуу чуртталга бажыңнарыннын (нити шөлүнүн) саны.

3.8. «Агроулетпур комплекзин хөгжүдери» мурнады көргөн национал төлевилел талазы-биле хемчеглериниң массалыг информмастыг чепсектеринге информмастыг хандырылга талазы-биле конкурстуг шилилгени журналистер аразына чорудар.

Үнелээр барымдаалары:

— Мал-маган, көдээ ажил-агый техниказы, оон иштинде биче хемчээлдиг, мал ажилынын болгаш көдээ ажил-агый продукциязын болбаазырадып кылыр хереңселдерни, мал ажилынын оран-савазын тударына, катап тургузарына база чарыгына, сезон ажилдарын эрттиреринге банкыларнын чээли курлавырларын алган көдээ ажил-ишчилериниң чуртталгазындан барымдааларны массалыг информмастыг чепсектеринге (солуннар, телевидение, радио) эң шыныг болгаш долу чырыткан чүүлдерин болгаш очерктериниң саны, аныяк специалисттерге амгы үениң технологияларына дүгжүп турар эң хөй санын чуртталга бажыңнарын тутканынын дугайында информмастыг болур.

4. Конкурстун тиелекчилерин шаңнаары

4.1. «Агроулетпур комплекзин хөгжүдери» мурнады көргөн национал төлевилелди боттандыраарына тергини көргүзүлгери дээш Тыва Республиканың Чазааның Даргазынын шаңналын 8 алыкчыларын тодараткан талазы-биле Конкурстун түнелдиниң дугайында протокол шийтирини чылдың-на январь 25-ке чедир кирир, ону Тыва Республиканың Чазааның доктаалы-биле тургузар.

4.2. Конкурстун тиелекчилеринге «Агроулетпур комплекзин хөгжүдери» мурнады көргөн национал төлевилелди боттандыраарына тергини көргүзүлгери дээш шаңналды бээр, Тыва Республиканың Чазааның Даргазынын адын салган доктааткан хевирлиг дипломнарын тыпсыр.

4.3. Конкурстун тиелекчилерин байырландыг байдалга Тыва Республиканың Чазааның Даргазы шаңнаар.

4.4. Конкурстун тиелекчилерин деткиринге Конкурстун шаңнал фондузун 2008 чылда Тыва Республиканың бюджетинде көрдүнгөн акша-хөреңгилерден, 2008 чылда Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем ямызынын чарыгдалдар сметазынын акша-хөреңгилеринден Конкурстун организатору тургузар.

5. Конкурстун түнелдиниң конкурстун комиссиязы массалыг информмастыг чепсектеринге чарлаар.

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың октябрь 3-те №916 доктаалы-биле бадылаан

Хамаатыларны озал-ондактыг чуртталга бажыңнарындан көжүрер болгаш хөй квартиралыг бажыңнарын капитал септелгезин чорударына Тыва Республиканың муниципалдыг албан черлеринге субсидияларнын үЛӨЛГЕЗИ

	Муниципалдыг албан черлери	Шуптузу, оон иштинде	Оон иштинде		
			Капитал септелге	субсидия	Тудуг дооз-биле көшкени
1	Барыын-Хемчик, Кызыл-Мажалык	1692,9	1692,9		
2	Каа-Хем, Сарыг-Сеп	2105,7	355,7	1750,0	
3	Кызыл, Каа-Хем суур	2926,1	2926,1		
4	Би-Хем, Туран хоорай	405,3	405,3		
5	Таңды, Бай-Хаак	474,0	474,0		
6	Улуг-Хем, Шагаан-Арыг	25976,3	3064,3		22912,0
7	Чеди-Хөл, Хову-Аксы	2134,7	2137,7		
8	Кызыл хоорай	32584,1	27176,4	2583,8	
9	Ак-Довурак хоорай	8974,6	5774,6	3200,0	
	Нитиизи-биле:	77273,7	44003,9	7533,8	25736,0

«Агроулетпур комплекзин хөгжүдери» мурнады көргөн национал төлевилелди боттандыраарына тергини көргүзүлгери дээш Тыва Республиканың Чазааның Даргазынын шаңналдарынын дугайында» 2007 чылдың март 7 №338 Кызыл хоорай

— малдын баш санынын өзүлдези эң хөй болганы база мал-маган продукциязынын бүдүрүлгезин көүдөткени дээш тарачын (фермер) ажил-агыйларына Тыва Республиканың Чазааның Даргазынын чыл санынын бир шаңналын- УАЗ-3303-024 автомобильди;

— малдын баш санынын өзүлдези эң хөй болганы база мал-маган продукциязынын бүдүрүлгезин көүдөткени дээш хууда бодунун дузалал ажил-агыйны чорудуп турар хамаатыга Тыва Республиканың Чазааның Даргазынын чыл санынын бир шаңналын- УАЗ-3303-024 автомобильди;

— «Агроулетпур комплекзин хөгжүдери» мурнады көргөн национал төлевилелди боттандыраарынын шаңналдарынын дугайында Дүрүмнү;

— «Агроулетпур комплекзин хөгжүдери» мурнады көргөн национал төлевилелди боттандыраарына тергини көргүзүлгери дээш конкурстун тиелекчилерин тодарадыр талазы-биле конкурстун комиссиязынын составын доктаадып тургузар;

3. Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый

Тыва Республикада тус чер бот-башкарылга органнарының баштыңнарын база депутаттарының соңгулдаларына парлаан суртаал материалдарын белеткээриниң талазы-биле ачы-дуза чедирериниң дугайында Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынга дыңнаткан полиграфтыг организацияларның, тускайлаң сайгарлыкчыларның Д А Ñ З Ы З Ы

Table with 3 columns: №, Полиграфтыг организацияның ады, Адреси, телефону. Lists 7 organizations including TR-ниң «Тываполиграф» ККБ, «Аныяк» Кызылдың өөредилге төвүнүн типографиязы, etc.

Тыва Республикада тус чер бот-башкарылга органнарының баштыңнарын база депутаттарының соңгулдаларының талазы-биле соңгулда кампаниязының үезинде суртаал материалдарына парлаалга шөлүн, эфирлиг үени бээринге беленин Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынга дыңнаткан массалыг информация чепсектериниң Д А Ñ З Ы З Ы

Table with 3 columns: №, Массалыг информация чепсектериниң ады, Адреси, телефону. Lists media and information organizations like «БКТРК» ФККБ-ниң салбыры, «Шың», «Тувинская правда», etc.

Д Ы Ñ Н А Д Ы Г

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы Россияның Күрүне Думазына, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарына депутат мандаттарны хуваарына киржиринге чөпшээрелдиг, кандидаттар даңзыларын идип үндүрген политиктиг партияларга, хөй-ниити каттыжышкыннарына, Улуг-Хем кожуунунуң болгаш Кызыл хоорайның Төлээлекчилер хуралдарының боттарына, соңгукчуларның чурттап-ажылдап, албан-хаап, өөренип турар черлериниң аайы-биле Улуг-Хем кожуунунуң (шиитпирлеп бадылаар уjurлуг ийи кежигүн) база Кызыл хоорайның (шиитпирлеп бадылаар уjurлуг беш кежигүн) девискээр соңгулда комиссияларының составының кезин немей тургузар талазы-биле саналдарны хүлээп ап эгелээриниң дугайында дыңнадып тур.

Улуг-Хем кожуунунуң болгаш Кызыл хоорайның девискээр соңгулда комиссияларының составының саналдарны бо дыңнадыг парлаатынган хүнүнден эгелеп 7 хонук дургузунда кириер. Саналдарны кириер адреси: 667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Чүлдүм кудумчузу, 18, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы, каб. 210, телефону (39422) 2-10-09.

Республиканың девискээр соңгулда комиссияларының 2002-2006 чылдарның составының бүрүн эргелериниң хуусаалары соксааны-биле холбаштыр, «Россия Федерациязынга хамаатыларның соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлу езугаар Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазына, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарына, муниципалдыг тургузулгаларның төлээлекчи органнарына депутат мандаттарны хуваарына киржиринге чөпшээрелдиг, кандидаттар даңзыларын идип үндүрген политиктиг партияларга, соңгулда блоктарына, муниципалдыг тургузулгаларның төлээлекчи органнарына боттарына, девискээр соңгулда комиссиязының мурнуку составына, хөй-ниити каттыжышкыннарына, соңгукчуларның чурттап-ажылдап, албан-хаап, өөренип турар черлериниң аайы-биле хуралдарына республиканың девискээр соңгулда комиссияларының 2006-2010 чылдарның составы тургузуп эгелээриниң дугайында дыңнадып тур.

Девискээр соңгулда комиссияларының

аттарын болгаш оларның санныг составын бо дыңнадыг-биле кады парлаар Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2006 чылдың ноябрь 10-дан №123/672-4 доктаалында тодараткан.

Девискээр соңгулда комиссияларының составында саналдарны бо дыңнадыг парлаатынган хүнүнден эгелеп бир ай дургузунда кириер болур. Саналдарны кириер адреси: 667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Чүлдүм кудумчузу, 18, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы, каб. 210, телефону (39422) 2-10-09.

Чөөн-Хемчик кожуунунуң девискээр соңгулда комиссиязының кежигүннериниң бүрүн эргелерин хуусаадан эрте соксатканы-биле холбаштыр Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы Россияның Күрүне Думазына, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарына, кожууннарның Төлээлекчилер хуралына депутат мандаттарны хуваарына киржиринге чөпшээрелдиг, кандидаттар даңзыларын идип үндүрген политиктиг партияларга, хөй-ниити каттыжышкыннарына, Чөөн-Хемчик кожуунунуң Төлээлекчилер хуралының бодуна, соңгукчуларның чурттап-ажылдап, албан-хаап, өөренип турар черлериниң аайы-биле Чөөн-Хемчик кожуунунуң девискээр соңгулда комиссиязының (шиитпирлеп бадылаар уjurлуг чангыс кежигүнү) составының кезин немей тургузар талазы-биле саналдарны хүлээп ап эгелээриниң дугайында дыңнадып тур.

Чөөн-Хемчик кожуунунуң девискээр соңгулда комиссиязының составында саналдарны бо дыңнадыг парлаатынган хүнүнден эгелеп 7 хонук дургузунда кириер. Саналдарны кириер адреси: 667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Чүлдүм кудумчузу, 18, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы, каб. 210, телефону (39422) 2-10-09.

Тыва Республиканың Улуг Хуралының

Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының бешки чыыжының депутаттарының соңгулдаларын эрттирип турда участок соңгулда комиссияларының составтарында саналдарны хүлээп алыр хуусааларны доктаадырының дугайында КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ ДЕВИСКЕЭР СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ШИИТПИРИ 2007 чылдың октябрь 16 №10 Кызыл хоорай

«Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Федералдыг Хоойлунуң 21-ги чүүлү езугаар Кызыл хоорайның девискээр соңгулда комиссиязының шиитпирлээни болза:

1. Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының бешки чыыжының депутаттарының соңгулдаларын 2007 чылдың декабрь 2-де эрттирер талазы-биле Кызыл хоорайның девискээринде

Кызыл хоорайның девискээр соңгулда комиссиязының даргазы А.Д.КУУЛАР. Кызыл хоорайның девискээр соңгулда комиссиязының секретары Е.В.ТАРБАСТАЕВА.

Д Ы Ñ Н А Д Ы Г

Кызыл хоорайның девискээр соңгулда комиссиязы Россияның Федералдыг Хуралының Күрүне Думазына, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарына депутат мандаттарны хуваарына киржиринге чөпшээрелдиг, кандидаттар даңзыларын идип үндүрген политиктиг партияларга, соңгулда блоктарына, тус чер бот-башкарылганың төлээлекчи органнарына боттарына, соңгукчуларның чурттап-ажылдап, албан-хаап, өөренип турар черлериниң аайы-биле Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының бешки чыыжының депутаттарының декабрь 2-де эртер соңгулдаларының талазы-биле участок соңгулда комиссияларын тургузуп эгелээриниң дугайында дыңнадып тур.

Участок соңгулда комиссияларының составына кандидатуралар талазы-биле саналдарны бо дыңнадыг парлаатынган (чонга чарлаан) хүнүнден эгелеп 15 хонук дургузунда Кызыл хоорайның девискээр соңгулда комиссиязына кириер – 2007 чылдың октябрь 17-ден 31-ге чедир кириер.

Кызыл хоорайның девискээр соңгулда комиссиязы.

Бөрү халдаашкыны

КАЛЧАА ААРЫНЫҢ ДЕМДЭЭ ИЛЕРЕТТИНГЕН

Бай-Тайга кожуунунуң Бай-Тал суурда малчын К.С.Даржааның коданынче болгаш малчынның бодунче бөрү халдаанының дугайында массалыг информация чепсектеринге мооң мурнунда чырыткан, ооң түңнелинде малчынны республика эмнелгезиниң хирургия салбырында эккеп чыттырган.

Бөрүнү өлүргөш, бажын кожунунуң ветеринариязынче, оон «Тываның Ветеринария лабораториязы» күрүнениң рес-

публика албан черинче чедирген. Бөрүнүң бажын хынаанының түңнелинде, оон калчаа аарының өөскүдүкчүзүн тыпкан. Амгы үеде

малчынның байдалы чүгээр. Ооң-биле чоок харылзаалыг турган 6 кижиге камгалал тарылганы чоруткан.

Бай-Тайга кожуунга бөрүнүң аал мал-маганынче халдаан барымдаазына хамаарыштыр чогуур хемчеглер алдынган, ТР-ниң ХК болгаш ОБ агентилелиниң талазындан байдал хайгааралда алдынган, республиканың аңаа

хамаарылгалыг албаннарының контролюн болгаш хөделиш-киннерин углап-баштаар ажылдар чоруттунуп турар.

ТР-ниң Ветеринарлыг хайгаарал талазы-биле албанының специалистери профилактиктиг хемчеглерни ап чоруткан: 1397 шээр, 83 бода малга, 5 ытка болгаш 3 аьтка камгалал тарылганы кылган. Хораннарны ажылгап, бөрүге

ызырткан малдарны боолап каалкан. Тускай автомашина-биле малчын турлагларга санитарлыг арыглаашкынны чоруткан. Бай-Тал суму чагырга даргазы «Бай-Тал сумузуна калчаа аарынага удур профилактика дугайында» доктаалды хүлээп алган болгаш сумунуң девискээринге ийи ай карантинни чарлаан.

Болуушкун болган черге ажилдап турган комиссия хавырыгын мал-маганың мөчүлөрүн өрттеткеш, аарыг таравазы-биле узуткап чок кылган.

Валерий САЛЧАК, агентилелдин кол специалисти.

Хайыракан школазының 75 чылынга

ДАЙЫН ХООЧУНУ-ДАА, САЙЫТ-ДАА БАР

Чөөн-Хемчик кожууннун Хайыракан ортумак школазының тургустунганындан бээр 75 чыл оюн демдеглээр.

1932 чылдың чазынында суму даргазы Күдер Ооржак, башкылар: Дамба-Сүрүн Монгуш, Даваа-Самбуу Хомушку, Идам-Сүрүн Кара-Сал олар суурнуң адаанда кара суглуг Дөргүн деп черге эге чада школазын тудар деп шиитпирлээн. Кожуун даргазы Лама, ТАРН-ның кожжом секретары Тодаштайның сүмези-биле тудуг материалдарын тып, школаның оран-савазын чоннуң күжү-биле тудуп алган. Аңаа арааттар: Чыракай Сат, Деденгир Сат, Шуртуңмай, Бавуу-Доржу алышкылар, Оттук-оол Монгуш, Сундуң Монгуш, Ашак-Бора, Дожулаа алышкылар, Өглүге, Чашкаадай Сат алышкылар улуг үлүг-хуузуң киригенер.

Баштайгы чизеге 20 ажыг өөреникчи кирген. Чоорту көшкүн арааттар суурже көжүп, уруг-дарыын школага өөредип эгелээн. 1932—1938 чылдарда Дамба-Сүрүн Монгуш, Даваа-Самбуу Хомушку директорлаан. Ол үениң иштинде суурга чаа бажыңнар немежиң, өөреникчилерниң саны көвүдээн. 1938-40 чылдарда ыяш школаның чартыы, столовая тутунган болгаш 1938 чылда 4 чылдыг эге школа тургустунган. Ынчан школаны Идам-Сүрүн Кара-Сал директорлап турган. Башкылар

Бичи-Уруг Ландык, Александр Сандыкович Ландыктың ажылынга бердингенин улуг назылыглар ам-даа сактып чугаалажыр.

Баштайгы доозукчуларның аразындан чүгле школаның төөгүзүңгө эвес, Тываның төөгүзүңгө балалбас исти арттырган билдингир кижилер үнген. Вера Чүлдүмовна Байлак — Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, Зоя Сундүевна Куулар — Россияның алдарлыг башкызы, М.С. Сат, Г.Ч. Канчыыр-оол, Г.Д. Хопуя — республикада билдингир башкылар.

Бөгүн Хайыраканда спортзалдыг, улуг делгем класстарлыг он бир чылдың ниити билиг школазында 226 өөреникчини 32 башкы өөредип турар. Школада Россияның ниити билиг школаларының хүндүлүг ажылдакчызы, дээди категорияның башкызы Валентина Тыртый-ооловна Кара-Салдың удуртулгазы-биле дээди категорияның 2, бирги категорияның 8, 2-ги категорияның 9 башкылары келир үениң салгалының быжыг билии дээш чогаалдыкчы күжүн мөөңчөп, бир демниг ажылдап турарлар.

Бодунуң хөгжүп келгени бо 75 чылдарның иштинде Хайыракан

ортумак школазы республиканың школаларының аразынга соцчарышка тиилээш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш областың профэвилелдериниң шилчип чоруур Кызыл тугун эдилеп, Тываның хөгжүлдези дээш

аңгы-аңгы адырларда ажылдап чоруур дыка хөй төлептиг кижилерни өөредип кижизиткен. Э.С. Сат — баштайгы херээжен геолог, В.П. Пирлей — ИХЯ-ның хоочуну, Д.Е. Ондар — журналист, А.Д. Ооржак — кадык камгалал сайыды,

Д.Н. Ооржак — ужудукчу, Ч.А. Сат — юрист, М.Б. Сат — балет артизи, Ю.Б. Монгуш — медицина эртемнериниң кандидады, Чечен-оол Монгуш — сураглыг мөгө, Олимпий оюннарының киржикчизи дээш, оон-даа ынай. Төрээн школазының, өскөн суурунун, Тываның адын алдаржыдып чоруур доозукчуларывыска чоргаарланып чоруур бис.

Оюмаа МОНГУШ,
школада эге класстар башкызы.

1970 чылдарда башкылар коллектив.

УТТУНДУРБАС КИЧЭЭЛДЕР

Башкы Лидия Владимировна Новикова.

Хайыраканга, көдээ суурга чурттап турган орус дылдыг ийи хамаатыны амдыгаа дээр сактыр мен, бирээзи орус дыл башкызы, өскези — совхозтуң экономизи.

Бистиң сагыш-сеткиливиске балалбас исти арттырган орус дыл башкызы Лидия Владимировна Новикованың дугайында Хайыракан школазының төөгүзүн чугаалажып тургаш сагынмас аргам чок болду. Ол «Башкы» деп бедик атка төлептиг кижжи кезээде чазык, бөдүүн кижизиг чаңы-биле чоннуң хүндүткелин чаалап ап, «Сумунуң хүндүлүг кижизи» деп атты эдилеп чоруур хөй эвес кижилерниң санынче кирген.

ДЕТКИКЧИ ДООЗУКЧУЛАРЫВЫС

Школавыстың доозукчулары Тываның аңгы-аңгы булуңнарында төрээн чериниң төлептиг кижилери бооп ажылдап-чурттап чоруурлар.

Орус чогаал кичээлдеринде аяныг номчулга, рольдап номчууру, сценажыткан көргүзүглерни белеткеп тургаш, дыка хөй уругларның орус дылга сонургалын оттуруп, чечен чогаалдың оруунче үдээн. Оларның бирээзи — Зоя Байсалова.

1974-1976 чылдарда Хайыракан сес чыл школазының директору бооп ажылдап тургаш, школаның ногаажыдылганынче улуг сагыш салып, юнаттар клувундан чечектерниң ажаалдазын шыңгыы негеп турган. Школага чыынды отрядтың дежурныйы (дежурный сводного отряда) деп шимчээшкин корум-чурум тударынга дыка улуг үлүг-хуузуң кирип турган. Ынчангаш оон кежигүннеринден

дээди эртемниг юристер үнген: Б.К. Деспижек, Ч.М. Хертек, Р.Т. Ховалыг.

Ол ам чуртталгамның эң солун үелери Хайыракан суурга эрткен деп сактып чугаалаарга, дыка өөрүүр бис.

Хып дээн чалыы үеңерни чурттап эрткен Хайыракан суурунда албаты чон Хүлүмзүрээн шырайыңар сагынмышаан, Күдүк базап черге чедир мөгейип чор. **Вера МОНГУШ,** школаның 1968 чылда доозукчузу, орус дыл, чогаал башкызы.

Л.Б. Монгуш — Кызылдың 9 дугаар школазында орус дыл, литература башкызы, О.Д. Монгуш — Кызылда 1 дугаар поликлиниканың рентгенологу, М.М. Сат Чөөн-Хемчик кожуунуң Хуралының секретары,

Д.А. Сарыглар — Чадаананың хөмүр-даш уургайында даг инженери, А.А. Сат — ТКУ-да студент, Т.М. Сат — ТКУ-да студент, оларга башкылары чоргаарланып чоруурлар.

Школаны дооскаш, чыгып кээп, төрээн суурунга ачы-дуза чедирип деткикчилээр доозукчуларывыстың аныяк-өскенге үлегери көскү. Чижээ, бистиң школавысты 1985 чылда доосканнар школа дооскандан бээр 10 чыл болганын демдеглеп чыгып келгеш, школачыларның турисчи следун башкыларынга дузалажып, деткикчилеп эрттиргенер. Оларның эгелээшкини чаңчыл болуп, чыл санында 10 чыл болган доозукчулар турисчи слетка келгеш, шылгараан уругларны бода,

шээр малдар-биле, өртектиг баараннар-биле шаңнап турар.

Бо-ла эгелекчи доозукчулар 20 чылдаан байырлалыңа чыгып келгеш, суурнуң «Хүнчүгеш» уруглар садынга дузалажып, Уруглар хүнүнде чаштарның яңзы-бүрү мөөрейлеринге деткикчилээн. Бо эгелээшкин база чаңчыл болуп бар чыдар. Чылдың-на школа дооскаш, 20 чыл бооп турар доозукчулар уруглар садынга ажыктыг чүүлдерин садып берип турары демдеглексенчиг. Ынчангаш бистиң доозукчуларывыстың эгелээшкини чүгле Хайыраканга эвес, республикага непертээр болза деп күзээр-дир мен.

Любовь ЧЫЛБАК-ООЛ,
тыва дыл болгаш чогаал башкызы.

ШАҢНАЛЫВЫС — КЫЗЫЛ ТУК

1967 чыл Чөөн-Хемчик кожуунуң Хайыракан школазынга уттундурбас. Ол үеде школаны Сорулга Чамыянович Куулар директорлап турган.

Республиканың школаларының аразынга чарлаттыңан соцчарышка өөредилге, ада-ие, пионер, комсомол ажылдарын эки удуртуп келгенинден Хайыракан школазы тиелекчи бооп үнген. Октябрының Социалистиг Улуг революциязының 50 чыл болган оюн таварыштыр Кызыл Тук-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш областың проф-

эвилелдери шаңналды тывыскан. Школага Кызыл Тукту тыпсып турда, эки өөредилгелиг 3-кү класстарны пионерже хүлээп ап, оларның отрядын «Кызыл Тук» деп адааны уругларның патриоттуг кижизидилгезинге улуг ужурдузалыг болганын доозукчуларының чугаалары чаңгыс эвес катап бадыткап турар.

Ол тук ам-даа школада бар. Ам 40 чыл болуп турар. Школаның яңзы-бүрү чыыштарыңа Кызыл Тукту байырлалды-биле кирип турар хевээр.

Оюмаа МОНГУШ,
1973 чылдың доозукчузу.

ЫНАК ТӨРЭЭН ШКОЛАВЫС МАНАП ТУРУ

Эртем-билиг кавайы боор школавыс	Хайыракан школазын алдаржыткан.
Эге таваан салгандан бээр үе шуужуп,	Амыдырал агымындан чыда калбаан
Өргүн чоннуң ажы-төлүн өөредир	Амгы шагда салгалдарын өөреткен
Өндүр улуг хүлээлгезин күүсетпишаан.	Депшилгелиг келир өйже чүткүп чоруур
Тергин эки өөредилге, быжыг чурум	Төрээн ынак школаңар коллективи
Уран чараш талантылыг сургуулдары	Төөгү шагдан башкыларын, доозукчузун
Улус чонга үлегерлиг башкылары	Чеден беш чыл ою болур найыр-дойже
Кызыл тукту амыр эвес чаалап алгаш	Чылыг-чымчак сактыышкынче чалап туру
Кожуун туржук, республика чергезинге	

ТЫВАГА БИР ДУГААР ДИЗАЙН ТАЛАЗЫ-БИЛЕ МАСТЕР-КЛАСС

Тыва Республиканың Культура болгаш информация политиказының яамызының чалааны-биле Россияның Күрүне университетинин журналистика факультетинин доцентизи, «Московская правда» солунун «Округ» проектинин удуртукчузу, «Журналист» журналының «Дизайн школазы» рубриказын удуртукчузу Владимир Владимирович Скоробогатько ноябрь 1-3 хүннеринде бистиң республикага кээп, республиканың солун-сеткүүлдеринге шын дизайн (чараштап кылыры) кылыр талазы-биле семинарны эрттирер. Аңаа республиканың компьютер-биле өрүлге кылыр

турар специалистерин, бодунуң профессионал билиг-мергежилин бедидип алыр күзелдиг дизайнерлерни чалап турар. Мастер-класстың кол темазы информастыг парлалга чепсектеринге дизайн кылыры.

Семинар үезинде республикада үнүп турар солун-сеткүүлдерин өрүлгезинге хамаарыштыр сайгарылга болур, ооң соонда солуннарның боттарынга практика кырынга өрүлдени чорудар.

Семинарга киржириниң дугайында делегни ноябрь 1-ге чедир Парлалга бажыңның 8 дугаар кабинетке кириер. Тел.: 3-34-12; 3-34-79.

«САЛЫМ-ЧАЯННЫГЛАР ГАЛЕРЕЯЗЫ»

ТР-ниң Культура болгаш информастыг политика яамызы, республиканың А.С.Пушкин аттыг национал библиотеказы чоокта чаа Тываның Чогаалчылар эвилелиниң 65 чылынга тураскаадып, Тываның шүлүкчүлериниң «Салым-чаянныгларның галереязы» деп ужуражылга кезээни организастан эрттирген.

Найысылалдың чогаалга сонургалдыг чурттаачылары, ТКУ-нун студентилери болгаш өскелер-даа ужуражылганы сонургал чыгып келген. Байырлыг ужуражылгага чогаалчылар Эдуард Мижит, Николай Куулар, Кара-Күске Чооду, Галина Принцева, Эмма Цаллагова олар киришкен.

Шүлүк биле ыры, шүлүкчү биле композитор, композиторлар биле ыраажылар тудуш. Ооң-на уламындан бо солун ужуражылгага композиторлар Сергей Бадыраа, Владимир Серен болгаш Кежиктиг Демир-оол баштаан ыраажылар база киришкенде элдепсинчиг чүве чок. Ужуражылганы уруглар-биле-даа, улуглар-биле-даа чугаалажып билер, ховар талантылыг Анатолий Серен башкарып эрттиргенинден ол улам ханы уткалыг, солун болган.

Бо ужуражылга байырлалга Тыва Республиканың культура болгаш информация политиказының сайыды Вячеслав Донгак боду кээп киришкени – салым-чаянныгларга улуг хүндүткел болгаш үнелел-дир.

Бистиң корр.

Бистен садып алыңар

Чигир – 930 рубль, минусинскиниң 1-ги сорттуң далганы – 460 рубль, чарбалар – шоодайда 120 рубль, Алтайның макароннары килограмма – 15 руб. 50 көп; үнүш үзү – 52 рубль, аңгы-аңгы янзыларлыг крупалар 8 руб. 50 көпектен өрү өртектиг.

Бистиң адресивис: Кызыл хоорай, Загородный деп доора кудумчу, б.19а, «Эконом» баазында 3-кү склад; Калинина кудумчузунда склад 3; Каменистая кудумчузунда б. 15.

Харылзажыр телефону: 5-38-40

• Культура амыдыралы

ШАҢНАЛДАРЛЫГ ЧАНЫП КЕЛДИВИС

Октябрь эгезинде Россияның караа көрбестер ниитилелиниң Тывада салбырының ажилчынары чаңчыккан аайывыс-биле орукче айттаныптывыс. Абаканга чедир ГАЗель-биле чындынадып четтивис. Чолаачыларывыс аныктар Кежик Куулар, Валерий Ондар сагыш човангыр, дузааргак оолдар болду. Саян кырынга чоруп орувуста, хар-чаъс холумактыг чаашкын-даа келген. Абаканга кээривиске, мырыңай хар чаапкан.

Аңгы-аңгы республикалар, хоорайлардан шупту он команда чыылган болду. Угаангыр, сагынгыр, тывынгырлар көрүлдезинге киржиривис ол. Шыырак дээн командалар-биле деңге демисежип тургаш, ийги черни элдедивис. Бирги черни Хакасия биле Красноярск үлешкен.

Тиилекчилер даартазында түннел оюнга киржири-биле Красноярскиге улаштыр хаптывыс. Аңаа үш номинацияга кириштивис: аас чогаал уран чүүлү; сыгыт, каргыраа, ус-шеверлер. Россияның болгаш Тываның культуразының алдарлыг ажилдакчызы Анатолий Мижит-Доржуевич Монгуштуң белеткээни артистер шыырак болбастың аргазы чок. Оон аңгыда культураның хоочуну Александр Мөргүтевич Салчактың, специализивис Анна Базыровна Туматтың улуг деткимчени көргүскенин демдеглээр апаар.

Шаңналдыг черни элээш, өөрүшкү-маңнайлыг Красноярск хоорайны магадап, экскурсиялап, дыштангаш, ээп чанып келдивис.

Ирина БЮРБЮ.

Кызыл хоорай.

Садып тур бис

Хоорайның төвүнде офис бажыңың садып турар, 1-ги каът, 256 дөрбелчин метр, тел.: 8-909-528-4290; 8-923-261-4844.

Тус черниң картофелин, мал чемнерин садып тур бис. 0,5 шил саваларын хүлээп ап турар бис.

Чадаана хоорай, «Хемчик» садыы, тел. 21-2-64; Каа-Хем суур, тел.: 91-3-88.

Өөрениринче чалап тур

Россияның күрүнеңиң гуманитарлыг университединиң Кызылда филиалы (лиц. серия А № 156364 рег. №2305, 2004 чылдың апрель 14) 2007-2008 өөредилге чылының ийи дугаар дээди эртем алыр төлевирлиг бот-өөредилге салбырларынче документилерни немелде хүлээп ап эгелээни чарлап тур

Салбыры: Херек эмгелели болгаш эргелеп-башкарылгага документ хандырылганы (албан черлеринге, янзы-бүрү бүдүрүлгелерге, организацияларга ниити, организациястыг килдистерге, кадрлар килдизинге специалистерни белеткээр).

Дээди эртемнигерге – 3,5 чыл.

Херек документилер:

1. Билдиришкин (тускай хевирнин);
2. 6 фото-чурук (3x4 см);
3. Нотариуска бадыткаттыңан дипломнуң хоолгазы;
4. Өгленешкен дугайында херечилелдин хоолгазы (фамилиязы өскерилгенде);
5. Скоросшиватель-папка;
6. Паспорт хоолгазы.

Документилерни хүлээп ап турар адреси:

Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 17, 3-кү каът (маршрут №30, Минздрав ост.). Тел.: 5-46-34.

Октябрь 15-тен октябрь 27-ге чедир хүлээр.

ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮҢЕР-БИЛЕ

Кызыл хоорайда «Бистиң бажыңывыс» бүдүрүлгедө үр үеде үре-түннелдиг ажилдап чоруур, коллективинге, эш-өөрүнге хүндүткелдиг, шаңнал-макталдыг эргим, хүндүлүг күдээвис Төгүс Оттукович МОНГУШКА ооң 50 харлааны-биле чүректин ханызындан изиг байыры чедирип, дараазында йөрээл шүлүк одуругларын бараалгаттывыс.

Каты, кат-нези Шоома, Хоюг Даржайлар.

Беженги арттың бедиин тепкен Деткижижип, демнешпишаан, Бетинерде Төгүс дээрге, Демисежип, кызып чорааш, Бергелерге торлуп көрбээн Оруун истээр, соон салгаар, Белен-селен эвес эр боор. Оолдуг, кыстыг болдулар-даа.

Олут орбас, чыдын чытпас, Ада-ие угун-дөзүн, Опаң-чипең эрес-кежээ, Алызындан дөзөп алган, Шудургузу, топтуу-биле, Орденниг Оттук оглу, Чуртталгазын тудуп чору. Орта эвес болбайн канчаар.

Кезээде-ле кады чоруур Оглумайлап өстүрүп каан, Херээжен өг ээзи чокта, Ооң ынак авазы бо, Эрлер база хирелиг-ле, Сезенни ажыр базывыткан, Элдеп-чиктиг болдур бис ийин. Серде-даа чок, көрүңер даан.

Чалыы шаандан туттунушкан Бежен харны харым дээр бе, Чарылбазы ынак эжи, Бетти-дир он, хупурай бер, Алязы Төгүс дээштиң, Аван узун назынын ап, Азарганчыг болдур ийин. Амыр кадык чурттап-ла көр!

Мээң оглум Вадим Мандан-оолович ЭРЕНЧИН сентябрь айда 45 харлаан. Оглум хөй чылдарның иштинде Тыва Республиканың Иштики херектер яамызының шугумунда чолаачылап ажилдап чоруур. Амгы үеде ажилының аайы-биле Чечен Республикада чаш ажы-төлдүн болгаш өгбелериниң амырдыжын камгалап, кады ажилдап чоруур эш-өөрү-биле интернационалчы хүлээлгезин күүседип турар.

Ажилдан аңгы үезинде ол эки үлегерин оглунга, дуңмаларыңа көргүзүп, оларның хүндүткелин чаалап алган болгаш ону чидирбейн чоруур.

Оглумнун берге ажил-ижинге моон-даа сонгаар чедишкенин, чуртталгазынга аас-кежикти болгаш кан дег кадыкшылды күзөп олур мен.

Ынчангаш бо одуругларны аңаа бараалгаттым:

Алдын-сарыг тараалар
Арыг-Бажы ховузунга чалгып турда,
Аяс-кааң хүндүс
Арыг-Бажы эмнелгеге сени божуп алдым, оглум.
Улуг-Хемге тавангайлаан
Улуг-Хемниң Арыг-Бажы,
Уруг чаштан төк дээн чурттуң—
Уттундурбас Арыг-Бажы ол-дур, оглум.
Курай-курай!

Авазы, дуңмаларыңдан.

«ШЫН» СОЛУННУ ДАМЧЫШТЫР

Дөргүл-төрелдериниң, катыларының, чуржуларының эргим, чоок кижизи, бистиң ачавыс Николай Конзулакович ДОНГАКТИҢ хенертен мөчээни-биле бистерге таварышкан аар-берге хүннерде материалдыг, моральдыг деткимчени көргүскен Өвүр кожуунунуң Хандагайты суурунун чонунга, кожуунун өөредилге килдизиниң, төп эмнелгениң, Хандагайты ортумаак школазының, кожуунунуң школачылар бажыңының, «Дамыраак» аттыг уруглар садының коллективтеринге, Алексей, Александр Кууларларның, Наталья Кончаевнаның, Александр, Салбакай Хуурактарның өг-бүлелеринге, Татьяна Дамдыновнаның уруглары Чодураа, Шончалайга, Кызылда Нина, Байлак дуңмаларыңа, Чаа-Суурдан кудаларывыс Ховалыгларга, Өвүрнүн Чаа-Суур, Дус-Даг, Солчур суурлардан, Барыын-Хемчик, Сүт-Хөл, Улуг-Хем кожуунардан, Кызыл хоорайдан келген төрелдеривиске, дуңмаларывыска четтиргенивисти илереттивис.

Өөнүң ишти Солун-кыс Ийдумбуевна,
уруглары Лилия, Надя, оглу Владик.

Бистиң эргим, ынак ававыс, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, Улус өөредилгезиниң тергини, күш-ажылдың хоочуну Марина Түлүшевна ДАЖЫНАЙ озал-ондакка таварышкаш, хенертен чырык өртемчеден элекке чарлып чоруткан. Ававысты сөөлгү орукче үдежип, бирсе материалдыг болгаш моральдыг дузаны көргүскен ырак-чооктан келген дөргүл-төрелдеривиске, кудаларывыска, эш-өөрүвүске, өөреникчилеринге, Улуг-Хем кожуунунуң Торгалыг школазының башкыларыңа болгаш ажилчынарыңа, Улуг-Хем кожуунунуң өөредилге килдизинге болгаш школаларының башкыларыңа, Торгалыгның участка эмнелгезиниң коллективинге «Шын» солунну дамчыштыр четтиргенивисти илередип тур бис.

Өөнүң ээзи, уруглары, уйнуктарыңдан.

ШЫН

Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

e-mail: shyn@tuv.ru

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ:

Кол редактор — 2-01-35, кол редакторнун оралакчызы — 2-19-87, тел/факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91.

КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис — 2-18-10, культура, өөредилге — 2-03-88, чагаа — 2-03-87, көдээ ажил-агый, улуттур килдистер — 2-17-09, 2-40-77.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.
Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.

Тираж 8100. Чагыт 131.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810400000010000 Б ОАО Банк "Тувакредит",
Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 049304729.

Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ортаакы Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солунну 2004 чылдың май 14-те эде бүрүткэн.

Херечилелдин дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730.
ТР-ниң «Тываполиграф» күрүнеңиң унитарлыг бүдүрүлгезинге парлаан (Кызыл, Шетинюн-Кравченко, 1).

Солунда парлаттыңан материалдарның авторларының бодалдары редакцияның түрүжү-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыңан саннары болгаш өске-даа фактылары, дынадыгылары дээш авторлар боттары харыылаар.